

Олександр Володимирович ОЛІШЕВСЬКИЙ,
кандидат юридичних наук
(Харківський національний університет
внутрішніх справ, Харків)

ВИЗНАЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ, ЩО МІСТИТЬ ПРОПАГАНДУ НАСИЛЬСТВА І ЖОРСТОКОСТІ, У КОНТЕКСТІ СТАТТІ 300 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Наведено власне розуміння понять «фізичне, психічне насильство» та «жорстокість». Визначено, які саме відомості або дані належать до інформації, що містить пропаганду культу насильства і жорстокості.

Ключові слова: *насильство, фізичне насильство, психічне насильство, жорстокість, суспільно небезпечна інформація, пропаганда культу насильства і жорстокості.*

Постановка проблеми. В інформаційному суспільстві (а саме в ньому ми живемо) людині необхідно навчитися працювати з текстами, аудіовізуальними матеріалами. Такий навик став елементарною технікою безпеки в безодні інформаційного сміття. Поширення відомостей, де схвалюється протиправне застосування сили, агресії, є одним із його видів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми, пов'язані з ввезенням, виготовленням або поширенням творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, досліджували такі вітчизняні і зарубіжні науковці, як: Ю. М. Антонян, О. Ф. Бантишев, І. М. Даншин, С. Ф. Денисов, Р. С. Джинджолія, В. М. Дрьомін, А. П. Закалюк, В. С. Ковальський, О. М. Костенко, Г. М. Мінковський,

В. О. Навроцький, О. П. Рябчинська, П. П. Сердюк, В. М. Смітінко, К. А. Тарасов, А. П. Тузов, В. О. Туляков, І. К. Туркевич, К. Г. Фетисенко, С. П. Щерба, С. С. Яценко та інші. Однак, які саме відомості або дані належать до інформації, що містить пропаганду культу насильства і жорстокості, не визначено. Відсутній також і єдиний підхід до розуміння досліджуваних понять.

З огляду на сказане **метою** даної статті є спроба усунення вищевказаних прогалин.

Виклад основного матеріалу. Передусім звернемося до розуміння ключових категорій: насильство, фізичне насильство, психічне насильство і жорстокість. Насильство необхідно розглядати в позитивному і негативному планах. Корисним воно може бути в наступних випадках: у ході застосування покарань (позбавлення волі тощо), захисту від небезпеки (необхідна оборона, крайня необхідність) або вчинення внаслідок фізичного чи психічного примусу, в офіційному спорті, панування зрілої (дорослої) волі над незрілою (дитячою). Про насильство в його негативному сприйнятті може йти мова, коли воно має місце щодо іншої людини, порушує її право на недоторканність (особливо кримінально каранне діяння), а також у деяких видах аутоагресії (насильство проти самого себе).

Слід додати, що серед наукових концепцій щодо проблеми розуміння кримінального насильства вирізняються дві основні. Перша (її можна назвати позитивною) полягає у тому, що визначити поняття «насильство» для кримінального права не тільки можливо, а й необхідно, оскільки досягнення єдності в розумінні цього феномену потрібне для того, щоб виключити неоднозначне його тлумачення і невинуватити зв'язку з цим розширення або звуження меж кримінальної репресії. Прихильники другої (негативної), навпаки, заперечують саму можливість досягнення єдиного розуміння насильства, оскільки життя настільки різноманітне і незбагненне, що неможливо заздалегідь встановити, чи є та або інша дія насильницькою чи ні, тобто йдеться про оціночність цього поняття. Представники цієї концепції заперечують навіть можливість прийняття яких-небудь заздалегідь визначених загальних меж [1, с. 84].

У науці немає єдиного погляду з цього приводу, дискусії між прихильниками першої і другої вище названих концепцій продовжуються. Скоріше за все і в майбутньому протистояння триватиме. Це пояснюється відмінністю світоглядів людей і, відповідно, систем їх цінностей. Важко уявити, що в майбутньому всі будуть думати по одній схемі.

Однак, на наше переконання, життєво важливо все ж таки визначити певні межі «негативного» насильства, спираючись на пануючі в нашому суспільстві ідеологію споживання та християнську віру, з метою збереження існування людства. Крім того, це поняття має велике значення для кримінального права та процесу будь-якої держави, оскільки різне його розуміння породжує на практиці значні труднощі як для правозастосування, так і для попередження і протидії протиправним діям.

Якщо говорити більш предметно, то кримінально-правова наука поділяє насильство на фізичне і психічне. До фізичного насильства, з точки зору семантики, слід відносити вплив на тілесну недоторканність, здоров'я чи життя особи проти, поза, а в деяких випадках за її волею шляхом використання фізичної сили людей чи тварин, технічних засобів, уражуючих факторів і властивостей інших об'єктів матеріального світу або різних явищ природи. Проте не будь-який фізичний вплив з позицій релігії, моралі та закону є забороненим. Застосування сили виправдане, зокрема, під час реалізації державою примусових заходів покарання, у спорті, при необхідній обороні, уявній обороні, крайній необхідності, затриманні особи, що вчинила злочин, якщо воно вчинене внаслідок фізичного чи психічного примусу, при виконанні наказу або розпорядження, спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, а також при діянні, пов'язаному з ризиком.

У кримінологічному аспекті фізичне насильство – це протиправний вплив на тілесну недоторканність, здоров'я чи життя особи проти, поза, а в деяких випадках за її волею шляхом використання фізичної сили людей чи тварин, технічних засобів, уражуючих факторів і властивостей інших об'єктів матеріального світу або різних явищ природи.

Другим видом насильства є психічне. З точки зору семантики, до нього слід відносити вплив на психіку людини шляхом подання інформації (погроз, можливо гіпнозу тощо) або використання технічних засобів, об'єктів матеріально світу, явищ природи, що безпосередньо не впливають на її здоров'я, однак наслідком яких є почуття страху (побоювання, остраху, переляку, жаху), гніву (роздратування, обурення), інших психічних розладів чи хвороб. Проте не будь-який психічний вплив з позицій релігії, моралі та закону є забороненим. Його застосування виправдане у тих випадках, що й при фізичному насильстві.

У кримінологічному аспекті, психічне насильство – протиправний вплив на психіку людини шляхом подання інформації або використання технічних засобів, об'єктів матеріально світу, явищ природи, що безпосередньо не впливають на її здоров'я, але наслідком яких є почуття

страху, гніву, психічні розлади чи хвороби. Однак не будь-яка інформація, яка містить насильство, вважається соціально шкідливою, а лише та, що складається із відомостей або даних протиправного впливу на людину, і за умов самоцільної або культивуваної такої поведінки мети, тобто необхідно оцінювати певний об'єкт з точки зору теми, сукупності подій та дій, що визначають характер зображуваного (сюжету).

Перейдемо до розгляду другої центральної категорії – жорстокості. Дослідженням цієї проблематики займалися такі вчені, як: Ю. М. Антонян, Л. М. Балабанова, О. В. Белкіна-Ковальчук, В. В. Гульдман, В. В. Іванова, П. Ю. Константинов, О. Ю. Михайлова, О. Л. Романова, Я. Г. Смілянський, С. Л. Соловйова, К. Д. Ушинський та ін.

У кримінально-правовому аспекті жорстокість – це:

- 1) ситуативно визначене поняття, але не до кінця, тобто його зміст уточнюється у процесі право-застосування шляхом оцінки конкретних обставин провадження;
- 2) негативна властивість характеру особи, що полягає у байдужості до страждань інших або у прагненні до їх спричинення.

Щодо того, які саме відомості або дані належать до інформації, що містить пропаганду культу насильства і жорстокості, то тут ситуація наступна. До недавнього часу в Україні не було вироблено єдиних підходів щодо вирішення питання про віднесення окремих видів продукції до такої, що пропагує культ насильства та жорстокості. У зв'язку з цим у 2013 р. Національною експертною комісією України з питань захисту суспільної моралі розроблено та затверджено Критерії віднесення друкованої, аудіовізуальної, електронної та іншої продукції, а також переданих та отриманих по комунікаційних лініях повідомлень та матеріалів до продукції, що пропагує культ насильства та жорстокості. У даному документі містяться фактично три групи критеріїв:

- 1) віднесення продукції до такої, що пропагує культ насильства та жорстокості;
- 2) віднесення продукції до такої, яка відтворює насильство та жорстокість у творах;
- 3) віднесення продукції до такої, яка містить елементи насильства та жорстокості.

Також в документі міститься наступне.

I. Критерії віднесення продукції до такої, що пропагує культ насильства та жорстокості.

1. Основні:

1.1. Наявність прямих закликів до насильства і жорстокості (письмові, друковані або виконані в електронному вигляді, усні твори, фотозображення, рекламні сюжети, анонси, повідомлення та інше з

написами, що містять такі заклики); звукозаписи, кіно- і відеопродукція, інші технічні записи зображень, що рухаються (комп'ютерні ігри тощо), або сюжет твору, насичені переважною кількістю демонстрації (опису) сцен насильства та жорстокості.

1.2. Показ (опис) у натуралістичній формі нанесення фізичних пошкоджень людському тілу та будь-якій живій істоті (різани та вогнепальні рани, відтинання органів або частин тіла тощо).

1.3. Нагнітання жаху з використанням художніх засобів мистецтва або без них, смакування мук, приниження і натуралістичних подробиць страждання без ознак на художню, соціальну чи психологічну цінність твору.

2. Додаткові:

2.1. Відсутність сюжетної лінії, сцени мають умовний зв'язок.

2.2. Демонстрація (опис) фізіологічних реакцій організму на пошкодження чи біль (мученицька міміка, крики, стогін, страждання, кров, агонія тощо).

2.3. Демонстрація (опис) в дії різноманітного катівського реманенту: ножів, бритв, сокир, ножиців, кусачок, пилок, бензопил, дрилів тощо.

2.4. Глумління над трупами.

2.5. Деталізація зображення сцен суїциду.

2.6. Використання спеціальних професійних засобів та способів, які посилюють ефект достовірності, реалістичності, документальності насильства.

II. Критерії віднесення продукції до такої, яка відтворює насильство та жорстокість у творах.

1. Основні:

1.1. Має місце художній задум, сюжет.

1.2. Відсутні прямі заклики до насильницьких дій.

1.3. Умовність (тобто використання спецефектів, що виключають шокуєчий натуралізм) відтворення насилля та жорстокості.

1.4. Наявні насильства, жорстокість, надзвичайно наочне відтворення катастроф, жажів, відвертої оголеності відповідно до художнього задуму.

2. Додаткові:

2.1. Доречне вживання непристойностей для більш повного та реалістичного розкриття характеру героїв та соціального оточення.

2.2. Наявні сцени реалістично відтвореної антисоціальної поведінки відповідно до художнього задуму.

При оцінці цієї категорії продукції обов'язково визначається рівень негативного впливу на неповнолітніх та можливості наслідування цій продукції.

III. Критерії віднесення продукції до такої, яка містить елементи насильства та жорстокості

1. Основні:

1.1. До цієї категорії належить продукція, яка має художню цінність, створена в руслі сучасних течій та напрямків мистецтва або молодіжної субкультури, відтворює деякі сцени, що порушують етичні норми, але є важливою для сприйняття сюжету: відтворення сцен насильства та жорстокості, (у кіно- і відеопродукції такі сцени повинні бути короткими за хронометражем – до 3 хвилин), знята з використанням засобів художньої виразності, їх необхідність зумовлена логікою сюжету.

1.2. Продукція, в якій висвітлюється філософія соціальної жорстокості та порушуються теми і проблеми з відтворенням навколишньої дійсності в усій її складності (жанри: трагедія, драма, трагікомедія, публіцистичні передачі тощо).

2. Додаткові:

2.1. Мають місце елементи насильства та жорстокості: такі як бійки, застосування зброї без надмірного кровопролиття, зображення нещасного випадку або катастрофи.

2.2. Епізодичне використання ненормативної лексики, якщо вона підкреслює належність персонажів до певних прошарків суспільства, присутня в оригіналі за задумом авторів і необхідна для розвитку сюжету.

Кожне з обмежень є наслідком ґрунтовного аналізу продукції залежно від кількості та ступеня наявності тих чи інших тем або ситуацій [2].

Для прикладу наведемо твори, що містять пропаганду культу насильства та жорстокості. Фільми, заборонені для продажу та демонстрації Національною експертною комісією України з питань захисту громадської моралі: «Ангелы хранители. Возрождение», «Вдова Дракулы», «Ведьма», «Глаз-убийца», «Давилка», «Дантист», «Доберман», «Доппельгангер», «Казни 1, 2», «Кровожадные уроды», «Лики смерти 1-4», «Людоед», «Маньяк невидимка», «Мясник», «О смерти и любви», «Охотник за обнаженными», «Первая сила», «Поломка», «Призрак смерти», «Разрушительница» тощо [3].

Ігри, заборонені для продажу та демонстрації Національною експертною комісією України з питань захисту громадської моралі: «Evil Dead Regeneration» та «Resident Evil Operation Raccoon City» [4].

У лютому 2014 року в Національній академії внутрішніх справ на запит Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі було досліджено наступні комп'ютерні ігри: «Manhunt 2», «Mortal Kombat», «Soldier of Fortune 2», «The Darkness II».

Під час цього було встановлено, що змістом цих комп'ютерних ігор є перманентне винищування віртуальних супротивників із застосуванням імітації насильства (примусового фізичного впливу на них) та жорстокості (заподіяння фізичних страждань) за допомогою різної віртуальної зброї, інструментів та інших предметів (вогнепальної зброї, сокири, кувалди, циркулярної пили, лопати, монтування, вогню тощо). До того ж процес нанесення тілесних ушкоджень зображено надто натуралістично (кров, фрагменти тіла, що відтинаються, звуки ламання кісток, крики жертв від болю). Наявні сцени тортур. Так, у деяких іграх передбачено можливість демонстративної страти супротивника (після перемоги над ним) у різний спосіб: шляхом відривання кінцівок, розчленування, вилучення внутрішніх органів тощо [5, с. 23].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, на основі вище зазначеного можна зробити наступний висновок. До інформації, що містить пропаганду культу насильства та жорстокості належать відомості або дані прямих закликів до насильства і жорстокості, самоцільної демонстрації в натуралістичній формі: нанесення фізичних пошкоджень людському тілу та будь-якій живій істоті (побиття руками, ногами, тупими предметами, відтинання органів або частин тіла, використання зброї, вибухових речовин, пристроїв, інших предметів або об'єктів, радіації, електроенергії, дії високих та низьких температур, шкідливих речовин, отрути, удушення, утоплення тощо); нагнітання жаху, смакування мук, приниження і подробиць страждання; фізіологічних реакцій організму на пошкодження чи біль (мученицька міміка, крики, стогін, страждання, кров, агонія тощо); в дії різноманітного катівського реманенту (ножів, бритв, сокир, ножиців, кусачок, пилок, бензопил, дрилів тощо); глумління над трупами; деталізація зображення сцен нанесення фізичних пошкоджень самому собі та суїциду; згвалтування або насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом. Зважаючи на об'єм досліджуваних явищ, цей список може бути доповнений.

Висвітлення поточних подій, трансляція офіційно дозволених видів спорту, хроніки, документальне відео та інше хоча і можуть містити відомості описаного вище, але по духу не їх не відносять до інформації, що містить пропаганду культу насильства та жорстокості, тобто не будь-яка інформація із зазначеного є соціально шкідливою, а лише та, що має самоцільну або культивуючу таку поведінку мету. Отже, необхідно оцінювати певний об'єкт з точки зору теми, сукупності подій та дій, що визначають характер зображуваного (сюжету).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сердюк П. П. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Павло Павлович Сердюк. – Одеса, 2005. – 271 с.
2. Критерії віднесення друкованої, аудіовізуальної, електронної та іншої продукції, а також переданих та отриманих по комунікаційних лініях повідомлень та матеріалів до продукції, що пропагує культ насильства та жорстокості, затв. Рішенням Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі від 28.02.2013 р. № 16 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.moral.gov.ua/documents/23/>.
3. Щодо заборони розповсюдження і демонстрування продукції, яка пропагує насильство, жорстокість та порнографію : лист Міністерства культури і мистецтв України від 01.07.1999 р. № 9-3216/17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uazakon.com/document/spart56/inx56691.htm>.
4. Щодо проведення експертного дослідження комп'ютерних ігор «Evil Dead Regeneration» та «Resident Evil Operation Raccoon City» на відповідність чинному законодавству про захист суспільної моралі й можливість обігу на території України : рішення Експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі від 18 червня 2013 року № 24 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.moral.gov.ua/solutions/506/>.
5. Орлов Ю. Ю. Вплив комп'ютерних ігор, що містять сцени насильства та жорстокості, на психіку дитини [Електронний ресурс] / Ю. Ю. Орлов, Ю. Б. Ірхін // Криміналістичний вісник. – 2014. – № 1. – С. 17–25. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/krvis_2014_1_4.pdf.

Стаття надійшла до редакції 05.05.2016.

Александр Владимирович ОЛИШЕВСКИЙ,

кандидат юридических наук

(Харьковский национальный университет внутренних дел,

Харьков, Украина)

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ИНФОРМАЦИИ, СОДЕРЖАЩЕЙ ПРОПАГАНДУ НАСИЛИЯ И ЖЕСТОКОСТИ В КОНТЕКСТЕ СТАТЬИ 300 УГОЛОВНОГО КОДЕКСА УКРАИНЫ

Дано собственное определение понятий «физическое, психическое насилие» и «жестокость». Определено, какие именно сведения или данные относятся к информации, содержащей пропаганду культа насилия и жестокости.

Ключевые слова: насилие, физическое насилие, психическое насилие, жестокость, общественно опасная информация, пропаганда культа насилия и жестокости.

Oleksandr V. OLISHEVSKYI,

candidate of law sciences

(Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine)

DETERMINING INFORMATION CONTAINING PROPAGANDA OF VIOLENCE AND BRUTALITY UNDER THE ARTICLE 300 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

Problem's setting. The types of information or data related to information containing propaganda of violence and brutality are not defined. There is no single approach to understanding the researched categories.

Analysis of recent studies. A number of domestic and foreign scholars have researched the issues related to determining the propaganda of violence and brutality. The authors provided their own definitions of violence and brutality, but they did not reveal the specification of information or data related to information containing their propaganda.

Objective of the research. The aim of this article is an attempt to analyze the categories of "violence" and "brutality"; to improve the understanding within criminal and legal, criminological aspects; to determine the types of information or data related to information containing propaganda of violence and brutality.

The main part. Violence must be studied within positive and negative aspects. Criminal and legal science divides violence into physical and mental. Physical violence within criminological aspect – is an illegal influence on bodily integrity, health or life of a person against, beyond, in some cases, according to the will by the way of using physical force of people or animals, technical means, damaging factors and properties of other objects of the material world or various natural phenomena.

Psychological violence within criminological aspect – is an illegal influence on the human psyche by the way of submitting information or using technical means, objects of material world, natural phenomena that do not directly affect the health, but the consequence of which is fear, anger, mental disorders or diseases.

Brutality within the criminal and legal aspect – is a situationally defined concept, but not completely, thus its content is specified in the process of enforcement by assessing the particular circumstances of the proceedings.

Brutality within criminological aspect – is a negative character trait of a person that is defined by indifference to the suffering of others or in pursuit of their cause.

Conclusions. *The information containing propaganda of the cult of violence and brutality includes information or data of the direct calls for violence and brutality, aimed demonstration in a naturalistic form: causing physical damage to the human body and every living creature (beating, kicking, by blunt objects, cutting off body or body parts, use of weapons, explosives, devices and other items or objects, radiation, electricity, high and low temperatures, pollutants, poison, suffocation, drowning, etc.); escalation of terror, enjoyment of torments, humiliation and suffering details; physiological reactions to injury or pain (martyr's facial expressions, cries, groans, suffering, blood, agony, etc.); in the action of various torture implements (knives, razors, axes, scissors, cutter, saws, chainsaws, drills, etc.); mockery of corpses; detailed images of the scenes causing physical damage to oneself and suicide; rape or forcible sexual insults in the unnatural way. Taking into account the volume of the researched phenomena, this list can be added.*

Key words: *violence, physical violence, mental violence, brutality, socially dangerous information, propaganda of the cult of violence and brutality.*